

Opprørets time¹

Språk og identitet i Lewis Carrolls Alice i Eventyrland

Sveinung og Alice

Sveinungs innsats som læremiddelforfatter er særlig knyttet til boka Med andre ord (1993).² Boka har to mottoer, begge er hentet fra portalktekster i europeisk litteratur. Det ene er et sitat fra Montaignes Essais (1580), det andre er hentet fra Lewis Carrolls Alice i Eventyrland (1865). I tillegg til at de antyder bokas didaktiske prosjekt, signaliserer mottoene i Med andre ord forfatterens språksyn. De flytter fokus fra sender og verden til teksten, det uttalte eller skrevne ordet. De avviser et språksyn som forklarer verbal kommunikasjon som realisering av en enkel lineær formel. Tvert i mot bærer ordet et ustabil og flertydig meningsinnhold som gjør all kommunikasjon kompleks. Å begi seg inn i den kan være frustrerende og smertefullt, men det kan også være stimulerende og føre til forandring, ny erkjennelse.

Er det noe Alice til fulle erfarer i Eventyrland, så er det en rekke tilfeller av særegen og krevende verbal kommunikasjon. Språkkopplevelsene er for Alice forvirrende, irriterende og angstskapende, og tanken på å vende hjem til det kjente og trygge er både nærliggende og forståelig. Når forfatterne av Med andre ord flere ganger vender tilbake til Carrolls klassiker som utgangspunkt for refleksjoner omkring tekst og tolking, er det rimelig å anta at de mener at Alices fantastiske reise er en viktig, kanskje livsviktig reise.³ Jeg tror de har rett.

I kapitlet De gale har det godt får Alice servert denne gåten av hattemakeren: Hva er likheten mellom en ravn og et skrivebord? Alice blir først begeistret. Hun tror at hun lett skal greie å gjette gåten, men etter hvert må hun resignert konstatere at hun ikke kan det.⁴ Her gir jeg følgende gåte: Hva er likheten mellom Sveinung og Alice? Gåten kan synes nonsensaktig irriterende, seriøst inciterende eller omvendt. Som hattemakeren gir heller ikke jeg ett svar. Han gir ingen svar, jeg foreslår tre: 1) To bokstaver (e og i), 2) begge spiser egg (dog ikke rå), 3) begge utforsker forholdet mellom språk og identitet. Denne artikkelen undersøker hvordan Alices språkerfaringer påvirker hennes som person, og om det kan være en sammenheng mellom disse erfaringene og opprøret hennes til slutt i boka.

En reise i språkbruk

Når vi følger Alice på hennes ferd i Eventyrland, slår det oss hvor utydelig både temporale og topografiske forhold er beskrevet. Som i drømmens fragmentariske språk vies tid og sted liten oppmerksomhet. Inntil hun kommer inn i den lokkende, vakre hagen, som slett ikke viser seg å være det hun hadde forestilt seg, forflytter Alice seg i et slags lukket labyrintisk system hvor hun stadig krysser egne spor. Det er innholdet i drømmen, det som skjer, som betyr noe. Det som får overraskende stor plass i fortellinga om Alice, er dialogene hun engasjerer seg i. Her finner vi en detaljrikdom som de færreste opplever i drøm. Med tanke på dialogens sentrale plass er det nærliggende å karakterisere Alice i Eventyrland som en muntlig tekst.

Vi kan uten videre slå fast at i Eventyrland manifesterer språket seg totalt annerledes enn Alice er vant til i virkelighetens verden. I Alices monolog i kapitlet Tåresjøen får vi et første varsel om det. Hennes egen tale oppfører seg på sjokkerende nye måter.⁵ Den skoleflinke Alice greier verken multiplikasjonstabellen eller å si rett navn på hovedsteder i Europa, noe hun ikke har hatt problem med tidligere, og det blir bare tull når hun stiller seg opp med foldete hender, som om hun var på skolen, for å framsi et barnevers som hun kan utenat. Hun sier ting som hun, også rent grammatisk, aldri ville ha sagt i realitetenes verden. «Jeg er helt sikker på at det er noe galt med ordene,» sa stakkars Alice, og øynene hennes ble fulle av tårer igjen mens hun snakket videre» (s. 19).⁶ Språket oppfører seg slett ikke slik hun vil, intensjonen styrer ikke det språklige uttrykket. Denne erfaringen fungerer som en opptakt til det som skal komme. For seinere er det andre som snakker på forunderlig vis. Ja, det gjelder alle Alice møter i større eller mindre grad.

Et karakteristisk trekk ved Alice i Eventyrland er kontrasten mellom den saklig-refererende skrivemåten i de fortellende passasjene og den underliggjørende skrivemåten i dialogene. Det er som om den implisitte fortelleren ønsker å understreke avstanden mellom de to verdenene. Men det er også en slående motsetning i dialogene Alice deltar i, mellom hennes egen språkbruk og språkbruken til de figurene hun møter. Hun snakker referensielt, korrekt og konvensjonelt, mens skikkelsene snakker poetisk, ukorrekt og ukonvensjonelt – etter våre standarder.

Alice involverer seg i en lang rekke samtaler. Men dersom samtale betyr at de som snakker sammen, er samtalt, dvs. tar som premisse at partene må følge visse uskrevne regler for kommunikasjon og ha et ønske om å forstå hverandre, er ordet ikke dekkende. Det er snarere tale om verbale konfrontasjoner, dialoger fylt av gåter, forskyvninger, forvrengninger, forvanskninger og tilsynelatende meningsløs argumentasjon. Dialogene er asymmetriske. Ulike språkkoder og tenkesett tørner sammen. Alice og figurene hun møter, snakker ikke bare forbi hverandre, de snakker to forskjellige språk. Flere av dialogene får nærmest et absurd preg, noe som toppe seg i kapitlet De gale har det godt. De ulike språkene er så gjennomført brukt at en kan tale om at de representerer to erkjennelsesmåter og verdensanskuelser.

Det er en karnevalistisk verden Alice ferdes i. I Eventyrland er alt endevendt i forhold til de språklige erfaringer og logiske lover Alice kjenner fra virkelighetens verden. Skikkelsenes språkbruk setter 'det normale', det automatiserte språket til Alice i relieff og utfordrer ikke bare Alices,

men også leserens språksans og vanetenkning. Språkbruken i Eventyrland viser en verden der den «naturlige» orden er suspendert og en ny orden er innført. Som i et prisme brytes tillærte språklige konvensjoner og avslører autoritetenes maktspråk. Hertuginnens evinnelig mas, «Av det kan vi lære [...]» (s. 84-86), avslører for eksempel de voksnes utålelige moralisering.

Den språklige karnevalismen blir realisert i dialogene, og der kommer den til uttrykk på mange måter og på mange nivåer. Zinken Hopp peker ganske riktig på at «bokas trylleri [...] ligger i at forfatteren hadde den sjeldne evne at han kunne slå seg helt og totalt løs» (s. 5). Det er i dialogene Carroll utforsker og eksperimenterer med språket, i alt fra klang og rytme, ordlagning og semantiske forbindelser til parodier og logiske slutninger. Ikke minst rommer boka en mengde ordspill⁷ og intertekstuelle referanser. Denne språklige utforskningen skaper en annerledes virkelighet, gjør verden annerledes.

Det er vanlig å si at Alice i Eventyrlands språklige modus er språkleik. I følge Bokmålsordboka er betydningen av ordet leik fysisk og psykisk aktivitet (etter visse regler) uten særskilt formål, spill, moro. Det vil være tolkingsmessig begrensende å si at språkbruken i dialogene, selv om den kan more leseren, bare er for moro skyld i den situasjonen Alice befinner seg. Da er det mer nærliggende å tenke på en annen betydning av ordet leik, nemlig dyst, kappestrid, kamp. De dialogene Alice kommer opp i, har ikke lekens harmløse karakter. De er underlige og foruroligende. Dialogenes karakter av orddyst, kanskje preget av ønske om makt, er mer slående enn deres leikkarakter. Dette frigjør boka fra å være ren underholdning og understreker at det er viktige samtaler som finner sted.⁸

Det er frustrerende språklige opplevelser Alice møter i Eventyrland, og det er ikke rart at den språkligvelfungerende og høflige Alice blir forundret og indignert når hun samtaler med vesener som taler totalt annerledes enn hun sjøl gjør og de hun kjenner. Verbal kommunikasjon er ikke noe naturlig og enkelt slik det har vært til nå i Alices liv. Skikkelsene kan dessuten være både ubeskjedne og uhøflige. Noen er undertrykte offer, men mange avslører seg som maktglade, og de viser Alice liten respekt. De detroniserer eksakt kunnskap, latterliggjør skole, tradisjonell undervisning, rådende oppdragelse og etablerte verdier. Mens samtidig er det rikes språklige opplevelser, som representerer noe helt nytt i livet hennes og som både er utfordrende og bevisstgjørende. For å kunne forstå betydningen av Alices språkopplevelser kan det være oppklarende å rette lyskasteren mot det språkmiljøet Alice vokser opp i.

Alice vokser opp i en sosial kontekst hvor det ikke blir stilt spørsmål, aller minst til språket. Språket har sin primære funksjon som et effektivt verktøy i oppdragelsen. Hjemme og på skolen blir hun presentert for et presist fakta-språk, et saklig man-språk, et kommanderende lydighets-språk. Språket rommer et stabilt og entydig meningsinnhold, og logikken følger den konvensjonelle rasjonalitetens lover. Språket tjener autoritetenes, dvs. foresattes og pedagogenes, mål: å forme høflige og lydige barn, fremme læring av faktisk kunnskap og oppøve en stringent logikk. Denne påvirkningen er Alice et resultat av. Hun er høflig og lydige, hun er kunnskapsrik og klok, hun er ambisiøs og selvbevisst. Dessuten avslører hun en imponerende evne til å føre et fornuftig resonnement. Alt ligger til rette for at hun som voksen vil komme til å bruke de samme konvensjonelle språkkodene som hun sjøl blir utsatt for som barn.

Som ledd i den victorianske oppdragelsen har språket en sekundær funksjon, nemlig å skulle formidle emosjonelle opplevelser på en - etter tidens maner - idyllisk måte. Når Alice i bokas avsluttende rammefortelling har fortalt søsteren om alt det underlige hun har opplevd, blir søsteren sittende på graset og dagdrømme om «alle de vidunderlige opplevelsene hennes» (s. 117). Alices dramatiske fortelling blir i søsterens dagdrøm en blodløs kortversjon, som låner trekk fra en ganske ordinær hverdagsstil. Det er som Sarah Gilead påpeker: «Søsterens Eventyrland er en ferie fra virkeligheten, ikke en avsløring av virkelighetens substans og mening» (Gilead 1997:209). Søsteren ufarliggjør drømmen ved å gjøre den til en søt sommerhistorie. Leseren som har fulgt Alice på ferden, vet imidlertid at opplevelsene hennes snarere er groteske enn idylliske. Men storesøsterens versjon vil trolig tilfredsstille de voksnes krav og forventninger.

Alice lever således innenfor et rigid voksenregime som setter klare grenser for aksepterte språklige ytringsformer og som har liten forståelse for språkets avgjørende betydning for utvikling av hele personligheten. Gjennom den språklige sosialiseringa hun har vært utsatt for, er hun et nesten-offer for språklig ensretting og konvensjonalisering som truer med å ta fra henne en siste rest av språklig kreativitet. Hun står i fare for miste seg sjøl på maktspråkets og den eksakte kunnskapens alter og bli en kopi av autoritetene som omgir henne.

«Hvem er du? spurte kålormen»

Alices utfordring er derfor å utvikle seg til en sterk, selvstendig og integrert person, ikke en person som kritikkkløst overtar en voksenrolle som representerer en videreføring av det samfunnet hun er del av. Det er denne oppgaven hun begir seg ut på i Eventyrland. Slik Alice blir skildret, er ikke hennes identitet endelig formet. Hun er i en fase i livet hvor hun skal utvikle jeget til et mer modent subjekt.

I realitetens verden liker Alice å leike at hun er to forskjellige personer. Det er en naturlig del av barnets liv og utvikling. I Eventyrland er det hele mer komplisert. De stadige fysiske forvandlingene hun går gjennom, hun er alt fra 10 cm til 3 meter høy, kan leses som at dannelsesprosessen ikke er fullført. Tap av kontroll over egen kropp og eget språk, leder Alice inn i refleksjoner rundt hvem hun er, på samme måte som de mange muntlige konfrontasjonene gjør det.

Spørsmålet om identitet dukker opp i ulike varianter og mer og mindre eksplisitt. Kort tid etter at hun har kommet til Eventyrland og opplevd den fysiske forvandlinga, undrer Alice seg over hvem hun er: «Men hvis jeg ikke er den samme som før, så er spørsmålet: Hvem er jeg da, tro? Ja, det er det store spørsmålet!» (s. 18, forfatters uth.). Til å begynne med tar refleksjonene utgangspunkt i hvem hun er i forhold til andre hun kjenner. Hun søker trøst i at identiteten bestemmes i kontrast til andre, men til liten hjelp. Seinere flyttes perspektivet til det indre selvet. Når kålormen går rett på sak og stiller det ubehagelige spørsmålet: Hvem er du?, må Alice sjenert svare: «Jeg, jeg vet virkelig ikke, herr Orm, - ikke akkurat nå. Jeg vet hvem jeg var da jeg sto opp i morges, men jeg tror jeg er blitt forandret mange ganger siden da» (s. 41). Det vanskelige temaet er imidlertid ikke uttømt med det. Kålormen ber Alice forklare seg,

og det gjør det ikke enklere for henne. For 'å forklare seg' er noe helt annet enn 'å forklare seg', dvs. å forklare seg sjøl.⁹

Alices identitet er også det eksplisitte temaet i kampdialogen med duen, hvor duen på grunn av Alices lange hals setter spørsmål ved hva hun er, slange eller menneske. Ut fra den kjente maksimen: Fortell meg hva du spiser, så skal jeg fortelle deg hvem du er, mener duen å kunne fastslå Alices identitet. I sin argumentasjon følger duen følgende resonnement:

Slanger spiser egg

Alice spiser egg (nesten like ofte som slanger)

Ergo: Alice er en slange (iallefall lite grann).

«Mer er det ikke å si om den saken», konkluderer duen bryskt (s. 51). Alice prøver å trøste seg med at hun er seg sjøl. Men at hun er seg sjøl, er et innholdstomt gå-utenom-utsagn om det ikke fylles med innhold.¹⁰ Når dronningen mot slutten spør Alice om hva hun heter, blir brodden i identitetsproblematikken fjernet. Gjennom alle turbulente opplevelser har hun bevart det som framfor noe konstituerer individet og setter grensen mot alle andre: navnet. Dermed står hun bedre rustet til å møte dronningens farlige makt.

Alice er på mange måter et overgangsbarn. Når fortellinga åpner, står hun ved et viktig veiskille. I motsetning til storesøsteren befinner Alice seg midt mellom en muntlig kultur og en skriftkultur. Hun er et barn som har større glede av bøker med bilder enn bøker uten bilder, men som i faretruende grad er påvirket av lærebøkene tørre framstillinger. Som den ambisiøse jenta hun er, kan hun lekse opp lange passasjer i et lærebokspråk blottet for språklig liv. Men Alice står også i krysningfeltet mellom sterk sosiokulturell påvirkning og indre psykologiske drivkrefter. Reisen i Eventyrland kan derfor leses som en reise mot et autentisk voksenliv. Den reisen skjer blant annet ved hjelp av møte med nye språkfunksjoner og utfordrende dialogformer.

Opprøret

Alice forholder seg til de fantastiske erfaringene på flere måter. De skremmer henne og gjør henne redd. Ikke uten grunn er Alice i Eventyrland blitt plassert i en gotisk litterær tradisjon.¹¹ Det er noe mørkt og grotesk over skildringen av Alices opplevelser. Flere av situasjonene hun kommer opp i, er frastøtende og angstskapende, og ved flere anledninger har hun grunn til å frykte for sitt eget liv. Vi ville forstått det dersom hun returnerte til virkelighetens trygghet. Alice ønsker seg gjentatte ganger tilbake til virkelighetens beskyttede og språklig lite utviklende tilværelse, men avviser tanken. Med en psykologisk forklaringsmodell kan en si at Carroll beskriver den ulyst og smerte, som er forbundet med individuasjonen.

Skrekk er ikke den eneste følelsen Alice nærer i forhold til det hun kommer ut for i Eventyrland. Hun er på samme tid fascinert av det. Hun styres av en rastløs lengsel etter forandring, en indre nysgjerrighet som driver henne videre. På samme måte som det er lengselen etter noe nytt som setter handlinga i gang, er det den samme lengselen som viderefører den. Utforskertrang er sterkere enn den regressive dragingen tilbake, og hun velger å utsette seg for nye

ubehagelige konfrontasjoner. Motet driver henne videre mot hagen, hvor hun settes på den avgjørende prøven.

Fra det øyeblikk Alice entrer hagen, eskaleres fortellingas krigerske og voldelige karakter. Når hun til å begynne med ikke kan komme inn i hagen, enten fordi hun ikke har nøkkelen eller fordi hun er for stor til å komme gjennom døra, kan det leses som at hun ennå ikke er klar til å møte de utfordringene hun vil bli stilt overfor der. Men når hun først er kommet inn, viser hagen seg å være langt fra den paradisiske verden hun hadde forestilt seg. Hun har nå havnet i dronningens, dvs. den voksne maktens umiddelbare nærhet. Her regjerer den uberegnelige og onde dronningen eneveldig. Alle som ytrer seg, gjør det med trusselen om dødsstraff hengende over seg, og hun avsier summariske dødsdommer fortvekk. Rettsvesenet er kaotisk og paradisk. Et ord fra maktens øverste representant er nok til å sende undersåttene i døden.

Det Alice opplever i hagen, reagerer hun på med stigende avsky. Til å begynne med svarer hun høflig, men hun legger til for seg sjøl: «Hå, de er bare en kortstokk. Jeg trenger ikke å være redd dem!» (s. 76). Hun avskjærer dronningens skrikende dødsdom med «Tøys!» (ss, jf. s. 116) og er forundret over sitt eget mot. Det ender med at Alice setter seg opp mot dronningen og må flykte fra hele hæren.

Voksenverdenen, symbolisert ved hagen, kan for barnet se lokkende ut på avstand, men avslører seg ved nærmere bekjentskap sitt sanne vesen som en verden styrt av maktsyke autoriteter. Opprøret til Alice består i at hun demaskerer voksenverdenens maktspråk ved å kalle tingene ved sitt rette navn. Ved å sette ord på galskapen og urettferdigheten gjør hun språket til sitt eget. Dermed mister dronningens maktspråk sin kraft.

Etter det Alice har vært gjennom, står hun bedre rustet til dette opprøret. Som nevnt kan dialogene som Alice involveres i, karakteriseres som antagonistiske. De er orddueller, som mer synes styrt ut fra deltakernes ønske om makt enn meningsfull kommunikasjon. Når det er tale om hvem som har rett, spørres det først på nonsensvis etter hvilken rett, dvs. mat, før det blir et spørsmål om hvem som skal bestemme. Det dreier seg ikke om ytre makt som følger med posisjon, men hvem som bestemmer over språket, dvs. hvem som har definisjonsmakt.¹² I møte med et uregjerlig språk gjennomskuer Alice gradvis de voksnes endimensjonale maktspråk.

Dialogene hjelper Alice til større bevissthet om forholdet mellom språk og makt. Hun tar lærdom av sine erfaringer slik at hun til slutt innser at om hun skal bryte ut av en undertrykkende situasjon, må hun ta til motmæle slik de hun har møtt, gjorde. Det kan skje ved å sprengte de språklige konvensjonene.

I Eventyrland får Alice til fulle erfare at språket slik hun har lært det og slik hun praktiserer det, ikke fungerer. Det hjelper henne ikke stort. All faktakunnskap, presis logikk og normer for god oppførsel duger lite der. Det skoleflinke og høflige barnet kommer til kort. Det er andre språklige koder som styrer erkjennelse og virkelighetsoppfatning, koder som utvider Alices måter å tilegne seg innsikt og kunnskap på. Skikkelsenes originale språkvalg og uventede koblinger tilbyr nok ubehagelige og urovekkende opplevelser, men samtidig legger det underliggjørende språket grunnlaget for ny innsikt.

Carroll idealiserer ikke det Alice må gjennomgå. Eventyrland er et farlig sted å være. Alice er uopphørlig i konflikt med figurene hun møter, og heltinnen er i stor grad overlatt til seg sjøl. Hun er ikke omgitt av hjelpere, som helten i folkeeventyret. Veien til et nytt liv må hun gå alene. Hun mangler støtte fra venner eller andre barn. Det er i det hele tatt påfallende hvor få vennligsinnede vesener Alice møter på sin vei. To gåtefulle voksenvenner viser imidlertid en viss forståelse og omsorg: Kålormen og Grimase-katten. Katten dukker med jevne mellomrom opp på en mystifiserende måte. Den holder seg på en viss avstand, men er samtidig den eneste skapning som viser litt moderlig atferd, og som viser en velvillig interesse for Alice som person. Katten lar seg verken imponere av dronningen eller hertuginnen. Den kommenterer åpenlyst Eventyrlandets vanvittige verden. I tillegg til å være både høflig og vittig demonstrerer den ved sine ytringer nettopp den sjølstendighet og integritet som Alice er på vei mot. Katten blir derfor en katalysator for Alices egen utvikling.

Alice er framstilt som en dynamisk skikkelse. Ikke bare forandrer hun seg rent fysisk hele tiden, hun forandrer seg også som person. Til å begynne med oppfører hun seg som den høflige, lydige og beskjedne piken hun er sjøl om hun kan vise både irritasjon og oppgitthet. Men etter hvert viser hun nye sider ved seg, som sinne og aggresjon. Når hun til sist våger å ta det helt ut, gjenvinner hun sin rette fysiske størrelse. Hun får stadig mer sjøltillit på reisen, en utvikling som toppe seg når hun setter seg opp mot dronningen og kongen og forteller dem hvor latterlig hele rettssaken er.

Vi kan lese Alice i Eventyrland med sosiokulturelle briller. Alice er en skikkelse som sprenger seg ut av et samfunn som har satt altfor rigide grenser for barnets utfoldelse og vekst. Alices opprør mot øvrighets- og autoritetspersoner kan beskrives som et oppgjør med oppdragelsesidealer som ikke tar hensyn til barnets egne behov. Slik lest blir boka ei kulturkritisk bok. Men den kan også leses individualpsykologisk. Alices reise blir da en metafor for strevet etter å konsolidere personligheten, identiteten. Alices opplevelser blir uttrykk for utfordringene hun møter for å få økt bevissthet om seg selv og en dypere forståelse av omverdenen. Reisen påskynder hennes egen modning.

Enten vi leser boka på den ene eller andre måten, har Alice i Eventyrland et «budskap» som overskrider begge disse lesemåtene. Det jeg har forsøkt å vise i denne artikkelen, er at boka impliserer nesten ubegrenset tro på det underliggjørendes språkets potensiale for endring, det være seg på det individuelle planet eller med hensyn til de sosiokulturelle vilkårene.

Til slutt i boka forestiller storesøsteren til Alice seg at Alice som voksen kvinne vil «samle andre små barn omkring seg og få deres øyne til å tindre» (s. 118, min uth.). Det tror jeg ikke vil skje. I så fall ville Alices reise vært til ingen nytte. For storesøsteren er det saktens lite håp. Hun synes å ha mistet evnen til å ta i mot språkets grenseoverskridende muligheter.

Men Alice tror jeg på, hun er min heltinne. For henne vil de språklige opplevelsene i Eventyrland ha livslang betydning. De blir hennes redning. Hun er en moderne heltinne, hun sier ja til forandring, hun er i stadig bevegelse. I en artikkel spør Carina Lidström om ikke modernismen ble født i barnelitteraturen, og paradeeksemplet er nettopp Alice i Eventyrland (Lidström 1992).

Å reise i Eventyrland vil for Alice si å gå videre med et åpent sinn, å undre seg over hvem en er og sende en pakke til seg sjøl i ny og ne. Med ønsket om forandring følger frykt og frustrasjon, men for Alice går veien til frigjøring gjennom språket.

Litteratur

- Aksnes, Liv Marit og Sveinung Time (1993): Med andre ord. Tekstformer og tekstformidling i morsmålsfaget. Samlaget
- Fyhr, Mattias (2002): «Den gotiske Alice i Undreland-traditionen – litteratur, film, musikk og computerspil», PLYS 16, s. 151-172
- Carroll, Lewis (1999): Alice i Eventyrland. Overs. av Zinken Hopp. Aschehoug
- Gilead, Sarah (1997): «Avsverget magi: Avslutningen i fantastisk diktning for barn», i Harald Bache-Wiig (red.): Nye veier til barneboka. LNU/Cappelen
- Lidström, Carina (1992): «Föddes modernismen i barnlitteraturen?», Abrakadabra 6, s. 6-9
- Nielsen, Erik A. (1989): «Alice i undre-land eller Alice i underverdenen», BUM 4-5, s. 7-10
- Skyggebjerg, Anna Karlskov (2005): «Satire og grotesktræk i den fantastiske fortælling for børn – med Ole Lund Kirkegaards Gummi-Tarzan som eksempel», Passage 52, s. 29-38
- Ødegård, Trude Audny (2005): «Nonsens er makt! Dialog og duell i Alice in Wonderland», Bøygen 2, s. 32-38

Noter

- ¹ Språket leiker med oss uopphørlig. Ved et sammentreff blir tittelen et tankevekkende ordspill.
- ² Med andre ord er skrevet sammen med Liv Marit Aksnes.
- ³ Carrolls neste bok om Alice, Gjennom speilet, blir også brukt, men jeg holder den utenfor her.
- ⁴ Carroll mottok mange brev fra unge lesere som lurte på hva som var rett svar. Han måtte innrømme at gåten ikke har noe svar.
- ⁵ De surrealistiske opplevelsene er ikke bare av språklig art, også kroppen gjennomgår stadige forandringer. Flere tolkninger er blitt lansert, bl.a. at Alice står på overgangen mellom barn og voksen. Jeg leser dette som et bilde på at språk og kropp er to sider av samme sak, at talen er fysisk og kroppslig.
- ⁶ Alle henvisninger til Alice i Eventyrland gjelder Zinken Hoppes oversettelse, 1999-utgaven.
- ⁷ Allerede i tittelen *Alice's Adventures in Wonderland* ligger et ords spill. Eng. wonder har etymologisk med 'å undre seg' å gjøre, men kan også bety 'under' (n), noe fantastisk, eventyrlig. Zinken Hopp bemerker i forordet til sin oversettelse at «ordet Wonderland oversettes dårlig med Eventyrland» (s. 6). Erik A. Nielsen mener at en slik oversettelse av tittelen gjør boka mer idyllisk enn den er (Nielsen 1989:7).
- ⁸ Sveinung bruker et Alice-sitat som utgangspunkt for å kommentere spillet som metafor. Se Med andre ord, s. 79
- ⁹ I originalteksten er myself kursivert: «I can't explain myself [...]»
- ¹⁰ Vi tenker uvilkårlig på Peer Gynt, som i nødens stund må ha hjelp til å forstå hva det vil si å være seg sjøl.
- ¹¹ Mattias Fyhr plasserer både Alice i Eventyrland og Gjennom speilet i den gotiske, litterære tradisjonen fra 1700-tallet (Fyhr 2002). Anna Karlskov Skyggebjerg framhever det groteske i Alice i Eventyrland i tradisjonen fra bl.a. Rabelais' Gargantua og Pantagruel (1532-52) (Skyggebjerg 2005:34).
- ¹² Alice i Eventyrland som tematisering av makt, se Ødegård 2005. Tematikken kommer eksplisitt til uttrykk i Gjennom speilet, der Klumpe-Dumpe insisterer på at han har rett til å la ord bety akkurat det han vil, for spørsmålet om ords betydning er et spørsmål om hvem som har makt.